

Familienamen met het grondwoord -*meijer* in het Nederlandse taalgebied

ANN MARYNISSEN

De Nederlandse familienamengeografie

De familie *Brenninkmeijer* stamt uit Mettingen in Duitsland, maar de broers Clemens en August Brenninkmeijer trokken als reizende markthandelaren door Nederland, tot ze in 1841 in Sneek de firma C&A Brenninkmeijer oprichtten. Hun familienaam was in het nieuwe thuisland geen ongebruikelijke: in het Nederlandse taalgebied zijn er talrijke familienamen die teruggaan op het appellatief *meier*. In deze bijdrage zal ik de orthografische en morfosyntactische variatie in de *meijer*-namen toelichten en de lexicale variatie van de samenstellingen met *meijer* in het oosten van Nederland illustreren aan de hand van kaarten die de verspreiding van de huidige Nederlandse en Vlaamse familienamen tonen.

Het centrale doel van de taalkundige discipline van de familienamengeografie is het documenteren van de variatie in familienamen in het licht van hun geografische verspreiding en historisch gegroeide structuren. De door mij vervaardigde variabelenkaarten met contrasterende typen familienamen in het Nederlandse taalgebied zijn gebaseerd op de volledige lijst van familienamen uit het Belgische en Nederlandse bevolkingsregister van 2007.¹ Deze gegevens werden ook gebruikt voor de websites waarop men kaarten kan maken met de verspreiding van de afzonderlijke familienamen in België en Nederland.² Met behulp van de software voor de cartografie van naamvarianten kan naar het model van de kaarten in de *Deutscher Familiennamenatlas* zowel een relatieve als een absolute verdeling van de varianten worden weergegeven met cirkelsymbolen die qua grootte en kleur variëren.³ Voor alle kaarten in deze bijdrage werd een weergave met relatieve frequenties gekozen, die de markante regionale verschillen zichtbaar maken. De kwantitatieve ondergrens bij het opvragen van gegevens bedroeg vijf naamdragers per gemeente.

Geografische variatie bij familienamen met het grondwoord -*meijer*

De naamgeografische variatie die het Nederlandse taalgebied kenmerkt, wordt hier aan de hand van het voorbeeld van de *meijer*-namen geïllustreerd.

Orthografische variatie

De landsgrens tussen België en Nederland markeert meestal geen naam-geografische grens, maar vormt wel een duidelijke barrière als het gaat om de spelling van familienamen.

Op kaart 1 zijn alle simplexen van de familienamen met het lexem *meier* verzameld: *De Meijer*, *Meijer*, *Meijers*, *Smeijers*, *Meire*.

Het Middelnederlandse woord *meyer* is ontleend aan het Latijnse woord *māiōr* (= 'de grotere', 'de hogerstaande'), waarbij de diftong *ai* in het Middelnederlands als *ei* werd overgenomen.⁴

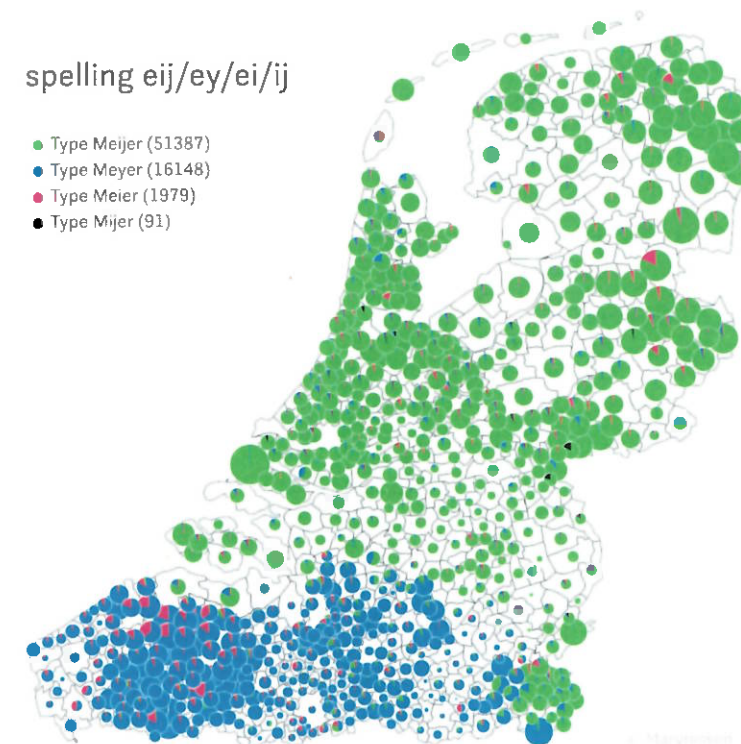
In orthografisch opzicht zijn er vier typen die door de volgende 'tokens' (concrete familienaamvormen) zijn vertegenwoordigd:

- 1) Het type *Meijer* (in totaal 51.387 naamdragers)
Tokens: *Meijer* (38.723), *Meijers* (4998), *Meijerink* (3536), *Meijering* (1534), *de Meijer* (1104), *Smeijers* (335), *Meijerman* (335), *Meijeringh* (198), *Demeijer* (124), *de Meijere* (115), *Meijrink* (86), *Smeijer* (66), *De Meijer* (53), *Meijer van Putten* (47), *Meijer zu Schlochtern* (25), *Meijerse* (24), *Meijer Drees* (18), *Meijring* (16), *Demeijere* (16), *Meijer Timmerman Thijssen* (15), *Meijer Swantee* (11), *Meijer Chuwen* (8)
- 2) Het type *Meyer* (in totaal 16.148 naamdragers)
Tokens: *De Meyer* (6273), *Meyer* (2.142), *Meyers* (1836), *Demeyere* (1747), *Demeyer* (1660), *Smeyers* (1487), *De Meyere* (700), *de Meyer* (165), *Meyermans* (42), *de Meyere* (22), *Meyering* (18), *De meyer* (11), *Meyer Horn* (8), *Demeyere Dekeyser* (5), *Demeyre* (5), *Meyer Viol* (5)
- 3) Het type *Meier* (in totaal 1979 naamdragers)
Tokens: *Meier* (977), *Meire* (803), *Demeire* (112), *Smeier* (46), *Meiers* (20), *Meier Mattern* (14), *Meier Nolte* (7)
- 4) Het type *Mijer* (in totaal 91 naamdragers)
Tokens: *Mijer* (48), *Smijers* (36), *Mijers* (7)

Kaart 1 laat een duidelijke tegenstelling zien tussen de orthografie met *ey* in Vlaanderen en die met *ij* in Nederland. Hoewel Matthijs Siegenbeek, auteur van de eerste officieel erkende spellingregels voor het Nederlands, adviseerde bij het schrijven onderscheid te maken tussen de diftongen *ei* en *ij* (uit West-Germaans *i*),⁵ wordt het grondwoord *meier* in de familienamen in Nederland bijna altijd met *ij* geschreven. De variant met *ei* in

West-Vlaanderen betreft de gesyncopeerde variant *Meire*, waar dus een lettergreep is weggevallen. Het zelden voorkomende type *Mijer* komt in Twente enkele malen voor.

Het markante orthografische verschil tussen Vlaanderen en Nederland kan worden verklaard door administratieve maatregelen. Omdat in Vlaanderen de schrijfwijze van familienamen al in 1795 werd vastgelegd, maar nooit aan de orthografie werd aangepast, zijn in Vlaamse familienamen veel regionalismen bewaard gebleven, zoals in de typisch Vlaamse namen *De Backer*, *Cuypers*, *Claes*, *Vandenbergh*, *Vandenbossche*. In Nederland werden de familienamen pas in 1811 officieel vastgelegd, dus pas nadat Siegenbeek in 1804 zijn spellingregels formuleerde, waarop de Nederlandse namen zich hebben georiënteerd. Daarom worden de meeste familienamen in Nederland conform die regels geschreven, zoals *Bakker*, *Kuiper*, *Klaas*, *Van den Berg*, *Van den Bos*.⁶

KAART 1 Orthografie van de diftong in familienamen met *meier*

Morfosyntactische variatie

Ook de morfosyntactische opbouw van de familienamen laat structurele geografische variatie zien die in alle categorieën familienamen wordt aangetroffen.

Het Nederlands beschikt over drie formele mogelijkheden om familienamen te vormen met appellatieve beroepsaanduidingen:

- 1) Juxtapositie, dat wil zeggen dat de beroepsaanduiding aan de voornaam wordt toegevoegd, zoals bij *Jan Dekker*, *Piet Meijer*.
- 2) Toevoeging van het lidwoord 'de' (nominatief), zoals bij *Jan de Dekker*, *Piet de Meyer*, of 'den' (accusatief), zoals bij *Jan den Dekker*.
- 3) Genitivering door de uitgang *-s* (sterke buiging) of *-en* (zwakke buiging), zoals bij *Jan Deckers*, *Peter Winnen*,⁷ of met zowel aan het begin als aan het eind een genitiefmorfeem, zoals bij *Piet Smeijers*.

Kaart 2 met de verspreiding van de morfosyntactische typen van de beroepsnaam *meier* laat een globale driedeling van het Nederlandse taalgebied zien.

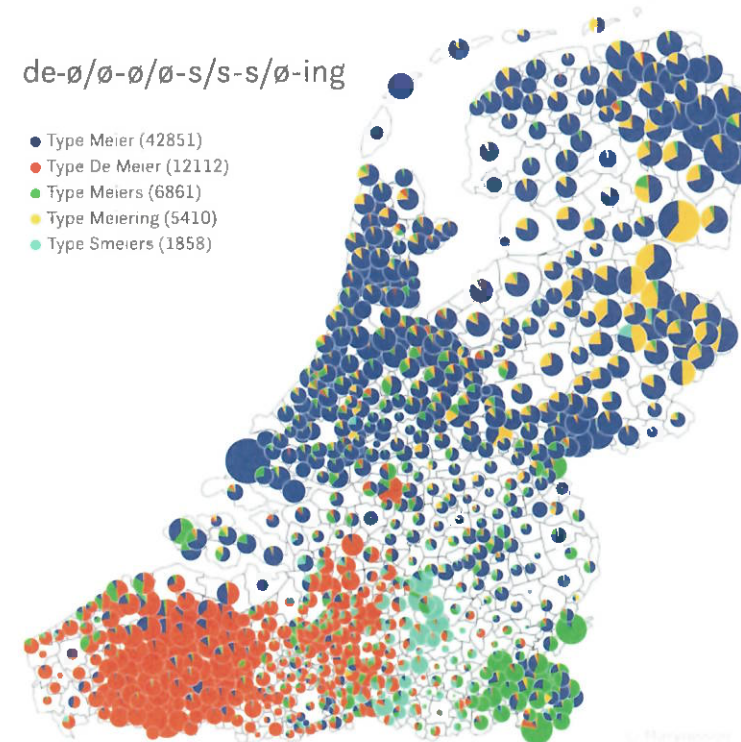
In de noordelijke helft overheerst het nominatietype zonder lidwoord: het type *Meier*. In het zuidwesten tekent zich een gebied af met voorgevoegd lidwoord: het type *De Meier*. In het zuidoosten van het taalgebied staat deze beroepsnaam doorgaans in de genitief: het type *Meiers* en het type *Smeijers*. Een opvallende subcategorie van het genitietype wordt gevormd door namen met een genitiefmorfeem als prefix en suffix, zoals bij *Smeijers* (= 'des Meiers'), *Smulders* (= 'des Mulders'), *Spaepen* (= 'des Papen'). De *s* aan het begin, die voor *m*, *p*, *w*, *l*, *g* en voor klinkers tot op heden bewaard is gebleven, is een restant van het lidwoord in de genitief, dat ook nog steeds voorkomt in de Nederlandse tijdsaanduidingen 's avonds en 's ochtends.⁸ Het gebied met zowel een prefix als een suffix in de genitief vormt de scheiding tussen het gebied met voorgevoegd lidwoord in de nominatief en het gebied met alleen een genitiefsuffix.

Op kaart 2 is daarnaast nog een vijfde type opgenomen: de afleiding met het suffix *-ing* of *-ink*: het type *Meijering*. De vorming op *-ing* komt vooral voor in de noordoostelijke provincies Groningen, Drenthe en Overijssel. De *-ing*-vormen worden talrijker naarmate de grens met Duitsland naderbij komt. Het suffix *-ing* geeft weer dat er een relatie is met een persoon (zoals bij de beroepsnamen *Meijering*, *Bekkering* of bij de patroniemen *Wesseling*, *Hidding*) of met een woonplaats (zoals bij *Bekink*, *Bruggink*, *Brugging*, *Dijkink*, *Heuvelink*, *Schurink*, *Velding*, *Veldink*). Dergelijke namen op *-ing* waren al in de middeleeuwen gebruikelijk voor boerderijnamen. Na verloop van tijd werd de naam van de boerderij overgedragen op de bewoners en ontwikkelde zich zo tot een familienaam.⁹

Kaart 3 documenteert de fonologische variatie van het suffix in de typen *Meijering*/*Meierink* en laat de verspreiding van het type met het suffix *-man(s)* zien.

Er wordt een geografisch verschil zichtbaar tussen de stemhebbende variant *Meijering*, die vooral in Groningen en Drenthe voorkomt, en de stemloze variant *Meierink*, die vooral in Overijssel en Oost-Gelderland wordt aangetroffen. Het suffix *-ink* in Nederland werd uit Westfalen overgenomen. Zowel in Oost-Nederland als in Westfalen was het gebruikelijk om boerderijnamen te vormen met *-ing/-inge*. De apocopering van *-inge* tot *-ing* bereikte Drenthe later dan Overijssel en Gelderland. In Westfalen werd het suffix *-inge* al voor 1300 vervangen door de geapocopeerde stemloze vorm *-ink*. Deze Westfaalse innovatie stak rond deze tijd al de grens over naar het oosten van Gelderland en Overijssel.¹⁰

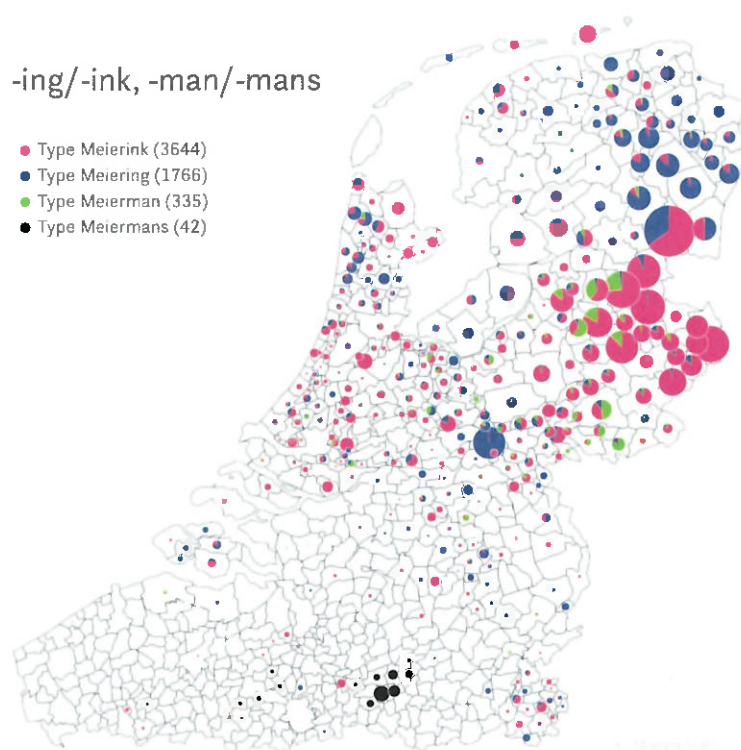
Langs de westelijke rand van het *-ink*-gebied tekent zich het type *Meierman* af, dus met het suffix *-man*. De minder verspreide variant met

KAART 2 Morfosyntactische variatie bij de beroepsnaam *meier*.

-s-genitivering, dus het type *Meermans*, komt in het zuidoostelijke genitiefgebied sporadisch voor.

Samenvattend: De verspreiding van de morfosyntactische typen van de beroepsnaam *Meier* wordt gekenmerkt door zowel een tegenstelling tussen oost en west (nominatief versus genitief) als door een tegenstelling tussen noord en zuid (gejuxtaponeerde familienamen versus die met een lidwoord). In het noordoosten van Nederland, vooral in het grensgebied met Westfalen en Nedersaksen, komt bovendien het type met het suffix *-ing/-ink* voor. We stoten hier op oude breuklijnen in het Nederlandse taal-landschap.

KAART 3 Suffixvariatie: *-ing/-ink*, *-man/-mans*.

Samenstellingen op *-meijer*: een noordoostelijk fenomeen

Het grondwoord *meijer* als simplex in familienamen is in het hele Nederlandse taalgebied wijdverbreid en is zelfs een van de frequentste beroepsnamen (zie kaart 2 en 3), maar samenstellingen op *-meijer* als familienaam kunnen worden beschouwd als een bij uitstek noordoostelijk fenomeen. In het door mij geanalyseerde materiaal bevinden zich meer dan 400 samengestelde familienamen met een vorm van *-meijer* als tweede deel. Deze schrijfwijze is kenmerkend voor Nederland (zie kaart 1). Het betreft tamelijk frequente tot zeer frequente namen, zoals *Nijmeijer* (2490 naamdragers), *Niemeijer* (2303), *Hofmeijer* (790), *Hagemeijer* (457), *Burgmeijer* (455), *Esmeijer* (409), *Daalmeijer* (298) enz. De hoogste concentraties van samenstellingen op *-meijer* vinden we in het noordoosten van Nederland, vooral in Overijssel en Gelderland, hoewel in veel gevallen ook sprake is van migratie naar de Randstad.

De typen *Niemeijer*/*Nijmeijer*

De frequentste samenstelling op *-meijer* in familienamen is die met het adjectief *nieuw* als eerste deel. Het adjectief *nieuw* uit het Standaardnederlands verschijnt in de Nedersaksische dialecten hetzij als *nie* (met lange klinker) of als *nij* (met gediftongeerde klinker). De familienaam van het type *Niemeijer* komt vooral voor in de provincie Groningen en het noorden van Drenthe, terwijl hij in het zuiden van Drenthe en in Overijssel wordt afgelost door het type *Nijmeijer* (zie kaart 4).

In Duitsland contrasteert het Nederduitse type *Niemeier* in Nedersaksen (hoogste frequentie in Osnabrück) en in het noordoosten van Westfalen (hoogste frequentie in Herford) met het type *Neumeier* in het zuiden van Duitsland.¹¹ Het Duitse en het Nederlandse type *Niemeier*, met lange klinker, sluit geografisch dus maar deels op elkaar aan.

De betekenis en verspreiding van samenstellingen op *-meijer*

De namen *Niemeijer* en *Nijmeijer* werden gegeven aan een 'nieuwe meier', dus aan de nieuwe pachter van een boerderij. De hoge frequentie van deze variant wijst erop dat de toename van de tweedelige familienamen op *-meijer* in Nederland, net als in Westfalen,¹² vermoedelijk gepaard ging met een betekenisverandering van het Middelnederlandse woord *meyer*. De meier hield als 'hoofdboer' of 'rentmeester' aanvankelijk in opdracht van de grondheer toezicht op de exploitatie van de boerderijen en oefende in diens naam de lagere rechtspraak uit. Sinds de late middeleeuwen werd deze benaming ook gebruikt voor vrije boeren als pachters van boerenbedrijven.¹³

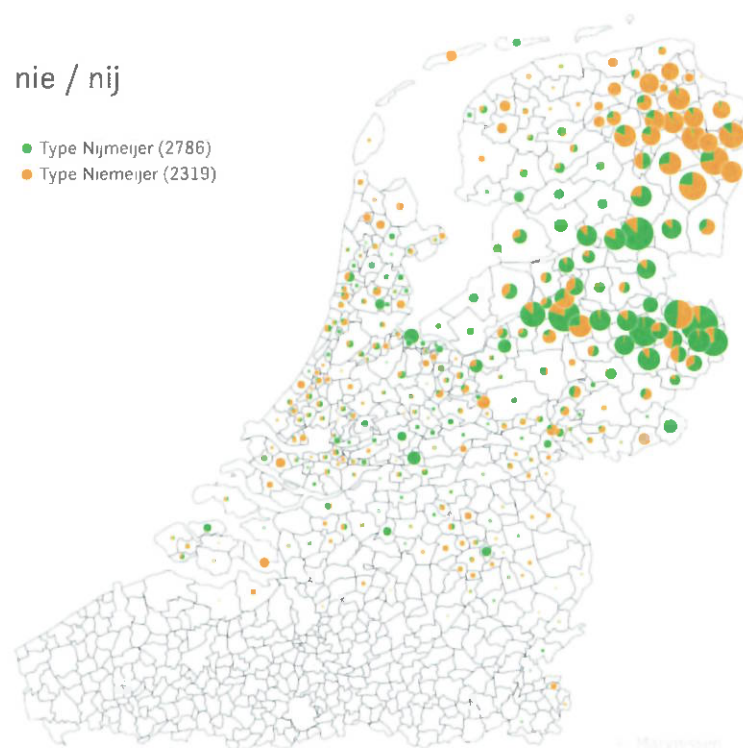
Hoewel ik niet beschik over historische documenten die dit eenduidig en onomstotelijk bewijzen, kan uit het eerste deel van de huidige Nederlandse samenstellingen op *meijer* worden afgeleid dat de betekenis van het Middelnederlandse *meyer* veranderde van een ambtelijke beheerder in een persoon die een boerderij runde of pachtte.

De 'meier' als functionaris komt naar voren in samenstellingen met *-meier* zoals (*Klein*) *Hofmeijer*, *Amptmeijer*, *Burgmeijer* en *Kerkmeijer* (zie kaart 5).

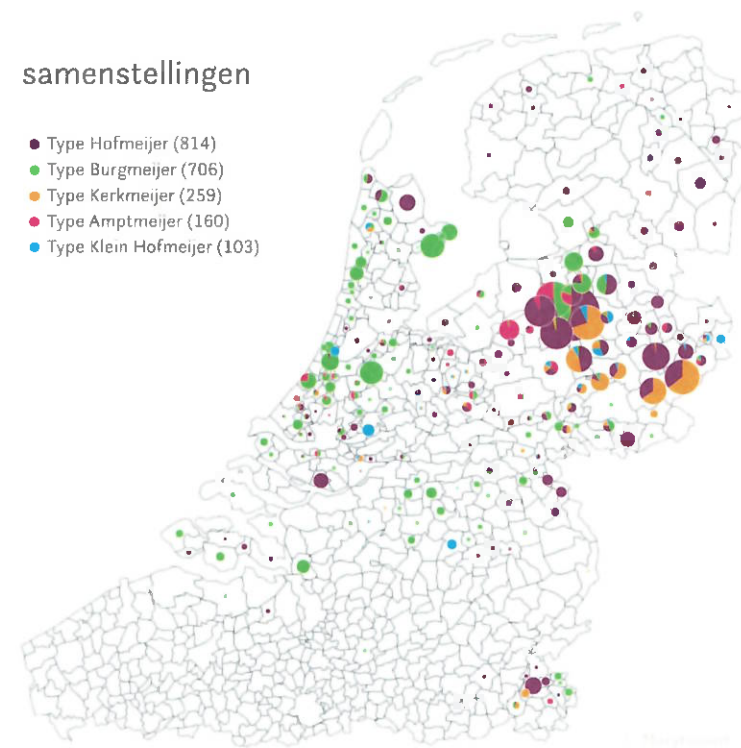
De typen (*Klein*) *Hofmeijer* en *Amptmeijer* komen vooral voor in Overijssel. De betekenis van de naam *Amptmeijer* spreekt voor zich. De samenstelling 'hofmeier' wordt in het *Middelnederlandsch Woordenboek* beschouwd als een synoniem van 'hofmeester', de plaatsvervanger van de landsheer.¹⁴ Dat de naam *Hofmeier* ook op een boerderij kon worden overgedragen, blijkt uit de familienaam *Klein Hofmeijer*. Net als in Westfalen werden, zoals reeds gezegd, in het noordoosten van Nederland personen vaak vernoemd naar de boerderij waar ze woonden, zoals in het geval van

de familie *Wassink*. Wanneer een boerderij moest worden opgesplitst, kon er tussen beide gelijknamige eenheden voortaan onderscheid worden gemaakt door toevoeging van de kwantificerende adjectieven *Klein* en *Groot*, zoals bij *Klein Wassink* en *Groot Wassink*. Boerderijnamen met *Klein* en *Groot* komen als familienamen vooral voor in de aan Westfalen grenzende regio's Twente en de Achterhoek, zoals bij *Groot Jebbink*, *Groot Koerkamp/Klein(e) Koerkamp*, *Groot Kormelink*, *Groot Obbink/Klein Obbink* enz. Het gebruik van het Nederlandse type met *Groot/Klein* + boerderijnaam op *-ink* loopt in Westfalen gewoon door, zoals bij *Groß-Onnebrink/Kleine-Onnebrink*.¹⁵ Dit wordt door Klaas Hanzen Heeroma de 'Westfaalse expansie' genoemd.¹⁶

Met de typen *Burgmeijer* en *Kerkmeijer* werden de rentmeesters van de landgoederen van een burcht resp. een kerk aangeduid. De naam *Kerkmeijer* komt vooral in Twente voor, de Overijsselse naam *Burgmeijer* is ook naar Noord- en Zuid-Holland gemigreerd.

KAART 4 De typen *Niemyer/Nijmeijer*.

KAART 5 Samenstellingen op *-meier*.

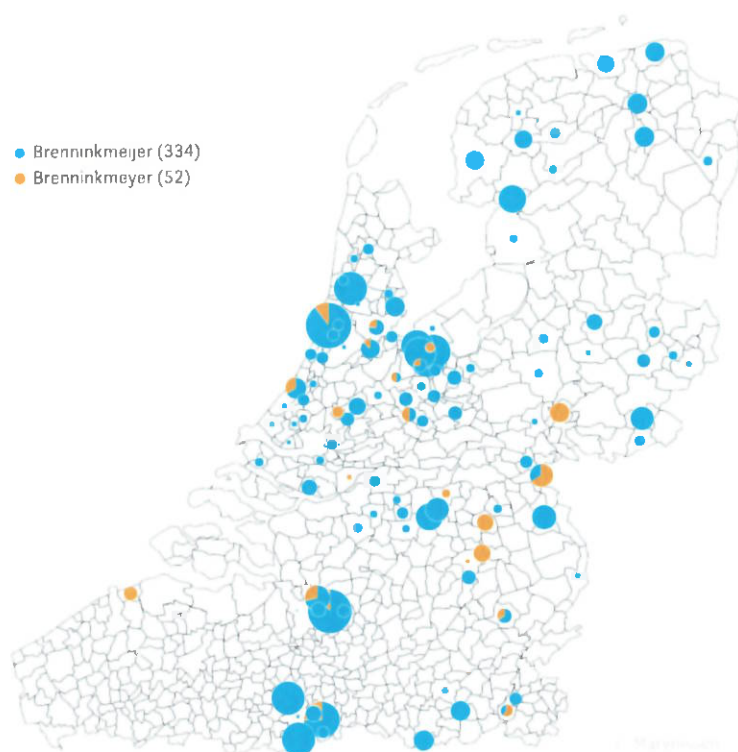
De door mij opgestelde inventaris van samenstellingen op *-meijer* bevat tevens veel typen die aan 'meijers' als boeren herinneren. Enkele voorbeelden van familienamen met woonplaatsaanduidingen als eerste deel zijn *Hagemeijer*, *Veltmeijer*, *Daalmeijer*, *Broekmeijer*, *Rietmeijer*. De eerste dragers van deze namen woonden bij een haag, veld, dal, broek of rietveld.

De classificatie van de eerste delen, die door Leopold Schütte werd opgesteld voor de Oost-Westfaalse samenstellingen op *-meier*,¹⁷ is ook van toepassing op de namen uit het noordoosten van Nederland, zoals uit de volgende voorbeelden van familienamen blijkt:¹⁸

- 1) Eerste delen die verband houden met oriëntatie: *Oostmeijer*, *Mittelmeijer*, *Oostmeijer*, *Mittmeijer*, *Westmeijer*, *Homeijer*, *Nedermeijer*
- 2) Kwantificerende eerste delen: *Langemeijer*, *Grootmeijer*, *Kleinmeijer*, *Bredemeijer*
- 3) Eerste delen die verband houden met functies: *Borgmeijer*, *Amptmeijer*, *Kerkmeijer*, *Scholtmeijer*
- 4) Hoog- en laatmiddeleeuwse persoonsnamen: *Theijsmeijer*, *Dirksmeijer*, *Leidelmeijer*
- 5) Woonplaatsaanduidingen: *Steenmeijer*, *Dijkmeijer*, *Bergmeijer*, *Plasmeijer*, *Koelemeijer*, *Kampmeijer*, *Hoekmeijer*, *Brinkmeijer*, *Stegmeijer*, *Straatmeier*

Vele eerste delen van de namen op *-meier* zijn volgens Jan M. Spendel meerdubbel: ze kunnen zowel op een persoon slaan als andere betekenissen hebben. Desondanks vormen de namen met een persoonsnaam als eerste deel in het Nederlands een categorie die minder vaak voorkomt. Net als in het Tecklenburger Land¹⁹ is de vijfde categorie in het oosten van Nederland het vaakst vertegenwoordigd: de meerderheid van de eerste delen van de Nederlandse samenstellingen op *-meijer* hebben betrekking op landschappelijke kenmerken en verwijzen naar de afstamming van de naamdragers van een bepaalde boerderij, waarvan de naam op de bewoner is overgegaan.

Dat geldt ook voor de leden van de familie Brenninkmeijer, die oorspronkelijk afkomstig zijn van de Brenninkhof in Wiehe, niet ver van Mettingen, maar die zich door hun al vele generaties succesvolle handelsactiviteiten nu over de hele wereld hebben verspreid. Kaart 6 schetst de verspreiding van de familienamen *Brenninkmeijer* en *Brenninkmeyer* in Nederland en Vlaanderen. De grootste concentraties bevinden zich in de economische centra van het Nederlandse taalgebied: in de Randstad en in Vlaanderen rondom Antwerpen en Brussel. De aantoonbare aanwezigheid van de naam *Brenninkmeijer* in Vlaanderen wijst echter op migratie, omdat de schrijfwijze *-meijer* oorspronkelijk niet uit Vlaanderen stamt. De sleutel tot de verklaring van de familienaam *Brenninkmeijer* ligt niet in de laatste plaats in het Duitse Mettingen, de plaats van herkomst van deze ondernemersfamilie.

KAART 6 Verspreiding van de familienamen *Brenninkmeijer* en *Brenninkmeyer*.

- 1 Mijn dank gaat uit naar Leendert Brouwer van het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag en dr. Gerrit Bloothoofd van het Meertens Instituut in Amsterdam en de Universiteit Utrecht voor het beschikbaar stellen van het Nederlandse materiaal.
- 2 Hier de URL's: <https://familienaam.be> en <https://cbgfamilienamen.nl/nfb/>, 04-05-2019.
- 3 Kunze/Nübling 2009.
- 4 Lemma 'meier', in: *Middelne-*
derlandsch Woordenboek, hier URL: gtb.int.nl, 02-05-2019.
- 5 Siegenbeek 1804, p. 137–138.
- 6 Marynissen/Nübling 2010, p. 317.
- 7 Ibid., p. 328 e.v.
- 8 Ibid., p. 331.
- 9 Ebeling 1993, p. 130.
- 10 Heeroma 1968, p. 14 e.v.
- 11 Kunze/Nübling 2009, dl. 1: kaart 163: *Neumeier/Niemeier*.
- 12 Zie de bijdrage van Christof Spannhoff in deze bundel, p. 71.
- 13 Kroiß/Drenda z.j.
- 14 Lemma 'hofmeier', in: *Middelnederlandsch Woordenboek*, hier URL: gtb.int.nl, 02-05-2019.
- 15 Marynissen/Nübling 2010, p. 341 e.v.
- 16 Heeroma 1968, p. 14 e.v.
- 17 Schütte 1995 a, p. 211.
- 18 De betekenis van de opgesomde samenstellingen met *-meijer* is overgenomen uit Spendel 2001.
- 19 Zie de bijdrage van Christof Spannhoff in deze bundel, p. 71.

BRENNINKMEYER,
LANGEMEYER, TASSEMEIER

Boerderij- en familienamen eindigend op
-*meier* in het Tecklenburger Land

uitgegeven door
Draiflessen Collection

bewerkt door
Kai Bosecker en Christof Spannhoff

